

válik. A Veszprém-völgy monostorát alapító metropolita szintén egyházi értelemben előjárója a női közösségnek, de értelemszerűen nem válhat annak tagjává. Ez téveszthette meg egy késői oklevél összeállítóját, amikor az 1109-es oklevelet idézve így fogalmaz: 1393: „pars anterior est scripta ex voluntate, ut dicitur, *fundatoris* dicti monasterii litteris grecis” (DHA. 370), azaz '(az oklevél) első része – amint erről említés történik – az említett monostor *fundator*-ának akaratából görögül íródott'. Annyiban igaz van az oklevél írójának, hogy a nyugati egyházban az olyan püspök, aki úgy alapít monostort, hogy a közösségnek nem válik tagjává, valóban *fundator* (l. korábban). Ez esetben azonban nem gyakorol előjárói jogokat, ellenben az általa alapított intézményről anyagilag gondoskodik. A veszprémvölgyi, keleti rítus szerint történő alapítás esetében azonban nem az alapító feladata a gazdasági feltételek megteremtése, s annak ellenére, hogy nem válik (nem válhat) a közösség tagjává, annak teljes jogú előjárója, tehát *auctor*-a. Ezen késői oklevél nem teremti meg tehát az alapját a két fogalom azonosításának (vö. DHA. 367, „h” jegyzet), sem annak, hogy a veszprémvölgyi monostor esetében *fundator*-t, azaz külső alapítót feltételezzünk.

(Folytatjuk.)

SZENTGYÖRGYI RUDOLF

## KISEBB KÖZLEMÉNYEK

### Hangtörténeti észrevételek a magyar–török kapcsolatok ürügyén\* (Az U/FU/Ug alapnyelvi szókezdő mássalhangzók kettős képviselése a magyarban)

1. Nemrég jelent meg az ősmagyar nyelv törökségi jövevényszavairól írott gigantikus mű, RÓNA-TAS ANDRÁS és BERTA ÁRPÁD „West Old Turkic. Turkic Loanwords in Hungarian” című kétkötetes munkája, amely mind finnugor, mind magyar nyelvtörténeti szempontból fontos. Nagyrészt RÓNA-TAS ANDRÁS munkája a hangtörténeti fejtegetések sokasága. Tájékozott lévén a szerző mind az uráli, mind a magyar hangtörténetben, érdekesítő olvasmány e mű. Természetesen lehetetlen volt a megjelenés óta eltelt rövid idő alatt minden okfejtéssel alaposan megismerkednem. Több etimológiai megjegyzése, érvelése arra késztetett, hogy megvizsgáljak néhány olyan hagyományos nézetet, amelyek RÓNA-TAS professzorból ellenkezést váltottak ki. Most ezek egyikéről adok számot: az U/FU/Ug alapnyelvi \**p*-, \**t*- és \**k*- magyar folytatóiról: \**p* >> m. *f* ~ *b*, \**t* >> magyar *t* ~ *d*, \**k* >> magyar *h* < ~ *k*.

2. Az U/FU/Ug \**p*- > m. *b*- és az U/FU/Ug \**t*- > m. *d*- fejlemény régóta foglalkoztatja a finnugristákat és a magyar nyelvtörténészeket. Legújabbán RÓNA-TAS és BERTA idézett munkája (2011) vette elő ezt a kérdést. RÓNA-TAS ekképpen fogalmazta meg véleményét:

\* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a 2012. június 12-i, a Róna-Tas András professzor 80. évének betöltése alkalmából rendezett ülésén.

„PFUgr /p/ was preserved in PUgr as /p/ in initial position and became /p/ in EAH and /f/ in H in 56 cases (39 PFUgr + 17 PUgr). [Bekezdés] PFUgr \*paʼa(-) > PUgr \*paʼə- (> POUgr \*pol > PVog \*pāl-, POsty \*poy) > EAH < \*paʼə(-) > faʼje(-) > H fagy(-) 'to freeze, frost'. [Bekezdés:] It has been suggested that initial /p/ in a few cases changed into /b/ in H. According to most scholars in FUgr studies this occurred before voiced consonants at the onset of the second syllable. I have serious doubts. [Bekezdés] PFUgr \*pola > PUgr \*polə (> PVog \*pal) > H bogyó 'berry'. The final -ó should be a dim suff, but the /l/ > /l/ > /y/ > /j/ is unmotivated, [Bekezdés] PFUgr \*pəŋkə > PUgr \*pūŋkə-l (> Vog \*pūkləp, Osty \*pūŋkel) > H bog 'knot', but see H bog in the Lexicon, and also PFUgr \*piŋke > PUgr \*piŋka (> POUgr \*pēŋkə > PVog \*pāŋkə, POsty \*pōŋk) > EAH \*pūŋgə > \*pūgə > H fog 'tooth', [Bekezdés] PFUgr \*pālə > PUgr \*pālə (not in POUgr) > EAH \*pālə (?) > H bél 'intestines'. This is the only possible candidate in this category, but see PFUgr \*pele- > EAH \*pele- > H fél- 'to be afraid', PFUgr \*pele > EAH \*pele > H fél (in ajtófélfa, félszer > fészer, etc.) '(door)post, pillar'” (RÓNA-TAS-BERTA 2011. 2: 1016).

BÁRCZI (1947a: 4, 1947b: 83, 1953: 110, 1958: 113) ősmagyar nyelvjárási különbséggel magyarázta az U/FU/Ug \*p- > f- ~ b- és \*t- > t- ~ d- hangváltozást és hangképviseletet. LAKÓ okkal vetette el ezt a feltevést: „Én kissé furcsának találok az olyan zöngésülésre hajlamos nyelvet vagy nyelvjárást, amelyben a szókezdő p és t zöngésült, a k ellenben nem. Avagy a k zöngésülésének a példái mind kivesztek volna a magyar nyelvből?” (LAKÓ 1962: 58). Magyarázatul pedig ez olvasható nála: a magyar nyelv önállóságát követően „a szóbeljei zöngés zárhang hasonító hatással lehetett a szókezdő zöngétlen zárhangra, azaz: a szóbeljei helyzetben már ismert b, d és g egyes esetekben behatolhatott szókezdő helyzetbe már a denazalizáció előtt is” (LAKÓ 1962: 66). Megjegyzések LAKÓ ezen magyarázatához:

1. a denazalizáción részleges asszimiláción keresztül bekövetkezett \*mp (> \*mb) > b, \*nt (> \*nd) > d és az \*ŋk (> \*ŋg) > g értendő,

2. a szó eleji g- persze nem jöhet szóba, hiszen U/FU/Ug kori, \*k- kezdetű szavaink egyikében sincs g-, amint ezt LAKÓ is leszögezi,

3. végezetül pedig LAKÓval ellentétben nem hatolt, nem hatolhatott be a g még a denazalizáció előtt szókezdő helyzetbe, hiszen régi (U/FU/Ug kori) szavainkban nincs g-.

LAKÓ a szókezdő mássalhangzó zöngésülését pedig a szó beljei zöngés mássalhangzó hatásával magyarázta, példaként a magyar dug 'stecken' (< \*tuge- < \*tunge- < FU \*tunke- > finn tunke-) szóra hivatkozik (LAKÓ 1962: 66). Megemlíttette továbbá (LAKÓ 1962: 66–7), hogy a szóbeljei \*r és \*l részleges asszimilációs hatására is bekövetkezett több magyar szóban a \*p- > b-, \*t- > d- zöngésülés, pl. magyar bőr 'Haut, Leder' ~ osztják pőr 'rötliche Haut auf der Innerseite der Birkenrinde' (< \*perə 'Haut, Rinde' U, UEW 1: 374), magyar daru 'Kranich' ~ osztják V tarəγ 'id.' (< \*tarə-kə [vagy \*tarkə] 'Kranich' FU, UEW 1: 513). E. ABAFFY szerint a \*p- > m. b- szórványos zöngésüléssel keletkezett. Az a gyanúm, hogy éppen az a kis együttes, amely magyar szópárokat is felvonultat, adja

<sup>1</sup> A szerzők a turkológiai transzkripciót alkalmazták a finnugor (köztük a magyar) adatok átírására is, ami olykor problémát okozhat: (1) nem tudom, a „/l/ > /l/ > /y/ > /j/” változása sorban a j milyen hangértéket képvisel, ez az én ismereteim szerint ž, de a magyar bogyó gy-je miatt inkább ž-re gyanakszom; (2) eddig nem találkoztam a vogul hangtörténetben a „vog. \*pāŋkə” adatban szereplő ā jellel.

meg mégis RÓNA-TAS vélekedésével szemben a magyar képviselő motivációját, amit E. ABAFFY meg is fogalmazott: „...LAKÓval együtt a szóban levő zöngés mássalhangzó hasonító hatására zöngésült hangoknak tartjuk (LAKÓ: NyK. 64: 61–7): *bal, bog, bőr, bél* stb., de ha a *bal* mellett a *fal* fn., *fal* ige, a *bog* mellett a *fog* fn., *fog* ige, a *bőr* mellett a *fér* ige és a *fér(eg)*, a *bél* mellett a *fel* és *fél* ősi eredetű szavainkra gondolunk, nem nehéz elképzelni, hogy a hármashomonímia veszélye is elősegítette a zöngésülést” (E. ABAFFY 1991: 29–30). Ez legalábbis részben megadja a motivációt, vö. *bog* ~ *fog* (főnév), *fog*- (ige), *bél* ~ *fél* (névszó), *fél*- (ige), *bal* 'link' ~ *fal* (főnév), *fal*- (ige), tehát a homonímia kiküszöbölését látom okként e szavakban a zöngésülésre; meg kell jegyezmem, hogy az UEW. által rekonstruált U/FU/Ug alapnyelvi szókincs nyilvánvalóan az egykori szókészletnek csak töredéke, így meglehet, hogy a *bog*vo esetében is volt, lehetett ilyen „homonímia-veszély”. E. ABAFFY fontos kronológiai észrevétele: „ami a \**p*- > *f*- változást (*fal, fa, fiú, fej* stb.) és a \**p*- > *b*- szórványos zöngésülést (*bal, bog, bőr* stb. l. LAKÓ: NyK. LXIV, 64) illeti, a \**p*- > *b*-nek feltétlenül meg kellett előznie a \**p*- > *f*- spirantizálódást, hiszen csakis a *p*-, nem pedig az *f*- zöngésülhetett *b*-vé. A \**p*- > *b*- változást ennek alapján az ősmagyar kor korábbi, a \**p*- > *f*-et pedig a kor későbbi szakaszára tesszük” (E. ABAFFY 1994: 13). Ehhez az E. ABAFFY-idézethez azt kell hozzáfűznöm, hogy a \**p*- > *f*- változásnak \**p*- > \**φ*- > *f*- változási sorban kellett megtörténnie, amint RÓNA-TAS FU \**pele*- > ősmagyar \**φela*- > magyar *fél*- (ige), FU \**pele* > EAH \**φela* > magyar *fél* (névszó) példái (RÓNA-TAS – BERTA 2011. 2: 1016) érzékeltetik.<sup>2</sup> Ez voltaképpen összhangban áll a másik két mássalhangzónak a magyarban végbement réshangúsodási változásaival: \**-t*- > \**-δ*- > *-z*-, \**kδ*- > \**χδ*- > *hs*-.

A magyar *dug* (< FU \**tunke*-) törökségi származtatását RÓNA-TAS valószínűbbnek véli: „DUG [dug] 'to squeeze, to thrust into'... *dug*- < \**dīg* < WOT \**dīg*-, \**tīk*- | EOT \**tīk*- 'to thrust, to squeeze'. [Bevezetés] Of debated T origin” (RÓNA-TAS–BERTA 2011. 1: 303); továbbá: „The word *dug*- may be related either to PFUgr \**tunke*- or less probably to T \**tīk*-. FUGr \**tunke*- 'eindringen, stopfen' is present in Finn *tunke*-, Est *tungi*-, MordE, MordM *tongo*-, perhaps in Vog TJP *tokr*-, KUSo *toxr*- 'stopfen'... The only problem with the FUGr etymology is the initial *d*-. According to RÉDEI..., the *d*- evolved under the influence of the following /g/. This did not occur in the case of H *tegez* 'quiver' < PUGr \**tāngāt*. RÉDEI also mentioned T *tīg*-. The problematic part of the T etymology is the final /g/. If the dial forms with *-k*... preserved a more arch form..., then the T etymology becomes more likely” (RÓNA-TAS–BERTA 2011. 1: 305–6). A törökségi szó hangalakilag és jelentéstanilag is valóban közel áll a magyarhoz, de csak azt tudom elképzelni, hogy a törökségi szó esetleg csak megerősítette az ősmagyar igében éppen bekövetkező vagy bekövetkezett \**t*- > \**d*- változást. A magyar *tegez* (< Ug \**tāng3-t3* 'id.', így UEW. 2: 894) *t*-je *d*- helyett aligha lehet a finnugor eredeztetés elleni érv, mert a hangváltozások gyakran nem „hangtörvények”, hanem csak „hangváltozási tendenciák”.<sup>3</sup>

<sup>2</sup> A tudománytörténeti hűség kétségét a következő megjegyzésre: KOROMPAY KLÁRA kolléganőm figyelmeztetett, hogy egyetemi tanulmányai során ő a „\**p*- > *f*” hangváltozásnak „\**p*- > \**φ*- > *f*” menterendjéről tanult.

<sup>3</sup> Mellesleg: a magyar *tegez* ugor előzményének rekonstrukciójaként csak egy, az UEW. által közölt \**tāng3-t3*-féle alak jöhet szóba a \**tāngāt* feltevésével szemben, hiszen a rövid U/FU/Ug \**-t*- csak intervokális helyzetben válhatott *z*-vé a magyarban.

Ezek után úgy látom, hogy a  $*p- > f- \sim b-$ ,  $*t- > t- \sim d-$  változás az alábbi indítékoknak köszönheti létét:

1. a homonímia elkerülésére való törekvés, ami a  $*p-$  ( $> b-$ ) kezdetű szavak körében meggyőzőnek tekinthető,

2. a szó belseji zöngés mássalhangzó részleges asszimiláló hatása, a  $*t-$  ( $> d-$ ) kezdetűek csoportjában valószínűleg csak ez érvényesülhetett,

3. talán legalább egy esetben (*dug*) a magyarral kontaktusban állott idegen nyelv hasonló hangalakú és jelentésű szavának hatása: m. *dug* ← nyugati ótörök *\*dīg-*.

3. A  $*p- > b-$  és a  $*t- > d-$  változással ellentétben nem volt szó eleji U/FU/Ug  $*k- >$  magyar *g-* hangváltozás, de szerintem aligha lehetett ilyen a következő ok miatt: az alapnyelvi  $*k\delta-$  a magyarban mindig *h\delta-*-vá lett, és a  $*k\delta-$  mindig *k\delta-* maradt (most nem vagyok tekintettel az olyan másodlagos, asszimilációs okokra visszavezethető egyedi fejleményekre, mint pl. a m. *hős* 'Held' szóban a  $*k\delta- > *g\delta- > h\delta- > h\delta-$ , amelynek előzménye U *\*kaća* 'junger, unverheirateter Mann' [UEW. 1: 110] lehetett), amint ezt az alapnyelvi  $*k\delta-$  és  $*k\delta-$  szekvenciák magyar képviselői igazolják, pl.  $*k\delta l-$  (pl. m. *hal* < U *\*kala* 'Fisch', UEW. 1: 119),  $*k\delta r-$  (pl. m. *három* < Ug *\*k\delta r\delta m\delta* > Ug *\*k\delta l\delta m\delta* < FU *\*kolme* 'drei', UEW. 1: 174),  $*k\delta mp-$  (pl. m. *hab* < U *\*kumpa* 'Welle', UEW. 1: 203),  $*k\delta nt-$  (pl. m. *had* < FU, ?U *\*kunta* 'Geschlecht, Sippe, Gemeinschaft', UEW. 1: 206),  $*k\delta \eta k-$  (pl. m. *hág* < ?FU, Ug *\*ka\eta\delta-* [*\*ka\eta k\delta-*] 'klettern, steigen', UEW. 1: 127); illetve  $*k\delta l-$  (pl. m. *kel* < FU *\*külä-* 'waten', UEW. 1: 133–4),  $*k\delta r-$  (pl. m. *kéreg* < FU *\*kere* 'Rinde', UEW. 1: 148–9),  $*k\delta mp-$  (pl. m. *kebel* < Ug *\*k\delta mp\delta l\delta* 'ruha széle', WIDMER 2007: 146–9),  $*k\delta nt-$  (pl. m. *kedv* < Ug *\*k\delta nt\delta* 'Laune, Stimmung', UEW. Az utóbbi évtizedekben főleg a magyar nyelv történetének kutatói (pl. BÁRCZI GÉZA, E. ABAFFY ERZSÉBET) vélekedtek úgy, hogy több esetben vagy megőrződött az U/FU/Ug  $*k\delta-$  ( $> m. k\delta-$ ) szekvencia, vagy regresszióként található meg. Például a következő szópárokban párhuzamosan megjelenne mind a  $k\delta-$ , mind a  $h\delta-$ : *hajol*, *hajlik* (< Ug *\*kaj\delta-* '(sich) beugen', UEW. 2: 854) ~ *kajla*, *kajsa* (ezek meg sem említették az UEW.-ben, az MSzFE. 2: 249 pedig elutasítja), *huny* (< U *\*kuña-* 'die Augen schließen, blinzeln', UEW. 1: 208–9; ~ nyj. *kum* (ez meg sincs említve az UEW.-ben, az MSzFE. 2: 309–10 pedig elutasítja). Az U/FU/Ug  $*k\delta-$   $> m. k\delta-$  megőrződését azért is furcsának tartanám, ha csakugyan lenne ilyen, mert a  $*k-$  kétféle magyar képviselőjének ( $h\delta-$ ,  $k\delta-$ ) kialakulása az ugor alapnyelvig vetíthető vissza. LAKÓ a különböző nyelvjárásokban bekövetkezett U/FU/Ug  $*p- > f- \sim b-$  és  $*t- > t- \sim d-$  alternatív hangváltozást azzal vetette el, hogy a  $*k-$  esetében ez nem történt meg, vagyis nem lett nyelvjárásonkénti  $*k- > k-$  ~  $*g-$  fonémahasadás. Szerintem az talán azért lett volna szokatlan, mert egy-egy kombinatorikus variánsnak egy-egy esetleges további kombinatorikus variánsa jött volna létre (azaz a  $k\delta-$ -nak és a  $k-$ -nak *g-*, illetve *g-*-változata lett volna szótaghatári zöngés mássalhangzó előtti helyzetben); továbbá az obi-ugor nyelvek is következetesen a régi  $*k\delta-$  és a  $*k\delta-$  eltérő képviselőjében, vagyis ezek alapján is az ugor alapnyelvi  $*k-$  fonémának csak két változata lehetett. A  $*k\delta-$  és a  $*k\delta-$  esetében azért sem jöhetett szóba hangváltozás eredményeként a  $*g\delta-$  és a  $*g\delta-$ , mert a  $*k\delta-$  és a  $*k\delta-$  elkülönülése nyilvánvaló kombinatorikus variánsként már az ugor alapnyelvben bekövetkezett, s aligha lett volna lehetséges  $*g\delta-$  és  $*g\delta-$  vagy  $*g\delta-$  és  $*g\delta-$  variánsok létrejötte i s, hiszen ez egyidejű hármast vagy négyes kombinatorikus alternációt jelentett volna. Nem tudom, van-e egyáltalán ilyenre példa a nyelvek történetében... E három vagy

négy változat fonematizálódhatott volna később az ugor nyelvekben vagy egyes nyelvjárásaikban, de ennek a leghalványabb nyomával sem találkozni. A \* $k\delta$ - és a \* $k\delta$ - különbsége a magyarban és egyes obi-ugor nyelvjárásokban viszont valóban fonematizálódott. A vogulban és az osztjákban ezek (szinte) mindig megkülönböztetnek egymástól, ha nem is feltétlenül fonematikusan: a legtöbb vogul nyelvjárásban:  $k(*\delta)$ - és  $k(*\delta)$ - (variánsként) vagy  $\chi(*\delta)$ - és  $k(*\delta)$ - (fonémaként), a keleti osztják nyelvjárásokban  $k(*\delta)$ - és  $k(*\delta)$ - (variánsként), a nyugatiakban pedig  $\chi(*\delta)$ - és  $k(*\delta)$ - (fonémaként) található.

4. Összefoglalva az elmondottakat: úgy vélem E. ABAFFY ERZSÉBET felfogására támaszkodva, hogy az U/FU/Ug alapnyelvi \* $p$ - és \* $t$ - kettős (azaz: \* $p$ - >  $f$ - ~  $b$ -, \* $t$ - >  $t$ - ~  $d$ -) képviselésének magyarázata két okban rejlik: egyrészt a szóbeljeji (primér vagy szekundér) zöngés mássalhangzó részben magához hasonította (vagyis zöngésítette) a szókezdő mássalhangzót, másrészt pedig ezt követően a homonímia kiküszöbölésére való törekvés következtében a szókezdő zöngétlen mássalhangzóhoz legközelebbi mássalhangzó, azaz annak zöngés oppozíciós párja váltotta fel az eredetit.

Természetesen a homonímia-veszély elkerülésének feltevése sem abszolút értékű magyarázat, hiszen a nyelvekben szép számmal találunk példát a homonímiára. Az *ár* 'valaminek a pénzbeli ellenértéke', *ár* 'a vízállás gyors emelkedése', *ár* 'cipésszerszám', *ár* 'földterületi mértékegység' négyes homonímia, amely ékesszólóan bizonyítja, hogy a nyelv eltűri az ilyen zavaró jelenséget akár még extrém mértékben is; de az is megjegyzendő, hogy az ezen hangsorú szó a két utóbbi jelentésben mára már többé-kevésbé a nyelvhasználat perifériájára szorult.

A *dug* ige esetében pedig szóba jöhet a hasonló hangalakú és jelentésű nyugati ótörök ige (\**dīg*-, de: \**tik*-!) hatása is.

#### A hivatkozott irodalom

- E. ABAFFY ERZSÉBET 1991. Az ősmagyar fonémarendszer történetéhez. In: HAJDÚ MIHÁLY – KISS JENŐ szerk., Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára. ELTE, Bp. 27–30.
- E. ABAFFY ERZSÉBET 1994. Ósmagyar jövevényszavaink vallomása egykorú fonémarendszerünkről. MNyTK. 200. 9–20.
- E. ABAFFY ERZSÉBET 2003. Hangtörténet. In: KISS JENŐ – PUSZTAI FERENC szerk., Magyar nyelvtörténet. Osiris Kiadó, Bp. 106–28.
- BÁRCZI GÉZA 1947a. Régi magyar nyelvjárások. Néptudományi Intézet, Bp.
- BÁRCZI GÉZA 1947b. A történeti nyelvjárás kutatás. Magyar Nyelv 43: 81–91.
- BÁRCZI GÉZA 1953. Bevezetés a nyelvtudományba. Tankönyvkiadó, Bp.
- BÁRCZI GÉZA 1958. Magyar hangtörténet. Második, bővített kiadás. Tankönyvkiadó, Bp.
- LAKÓ GYÖRGY 1962. Voltak-e a finnugor alapnyelvben szókezdő zöngés zárhangok? Nyelvtudományi Közlemények 64: 56–70.
- LAKÓ GYÖRGY szerk. 1971. A magyar szókészlet finnugor elemei. Etimológiai szótár. 2. H–M. Akadémiai Kiadó, Bp. = MSzFE. 2.
- RÉDEI, KÁROLY Hrsg. 1988a. Uralisches Etymologisches Wörterbuch. 1. Uralische und finnisch-ugrische Schicht. Akadémiai Kiadó – Otto Harrassowitz, Bp.–Wiesbaden. = UEW. 1.
- RÉDEI, KÁROLY Hrsg. 1988b. Uralisches Etymologisches Wörterbuch. 2. Finnisch-permische und finnisch-wolgaische Schicht. Ugrische Schicht. Akadémiai Kiadó – Otto Harrassowitz, Bp.–Wiesbaden. = UEW. 2.

- RÓNA-TAS, ANDRÁS – BERTA, ÁRPÁD 2011. West Old Turkic. Turkic Loanwords in Hungarian. 1–2. Turcologica 84. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- WIDMER ANNA 2007. Morfológia, szófajváltás és etimológia. Folia Uralica Debreceniensia 14: 141–53.

HONTI LÁSZLÓ

### A veszprémvölgyi kolostor alapításáról és Imre herceg menyasszonyáról

A Magyar Nyelv 2011. évfolyamának 3. számában HOLLER LÁSZLÓ a veszprémvölgyi apácakolostor alapítójának kilétével foglalkozott. Arra a kérdésre kereste a választ, hogy az alapítólevél *Stephanos*-a Géza fejedelem-e vagy pedig I. István király. BALOGH ALBIN (1947) és KOMJÁTHY MIKLÓS (1971) véleményét fogadta el, akik szerint az oklevelet Géza fejedelem adta ki. HOLLER érvelésében a hangsúlyt Imre herceg felesége bizánci származásának tagadása, illetve kiiktatása jelentette. Szerinte, ha Imrének nem görög felesége volt, akkor I. István király nem is létesíthetett számára görög kolostort, ezért a veszprémvölgyi kolostor alapítását Géza fejedelemhez kell kapcsolni.

HOLLER LÁSZLÓ következtetésével ellentétben azonban éppen arról győzött meg, hogy Imre herceg felesége (a szóba jött három lehetőség közül: horvát, lengyel vagy görög) valóban görög származású volt. Logikusan érvelt HOLLER, amikor arról írt, hogy a római császár (*imperator Romanorum*) leánya a Margit-legenda latin szövegében a *nyugati császár* leányát jelenti. Még inkább érvelhetett volna saját véleménye mellett, ha a „Scriptores rerum Hungaricarum” forrásközléseiben a két császárság eltérő megnevezéseire is hivatkozik (*Romani / Theutonici – Graeci*). Amíg a magyar forrásokban a nyugati császárokat valóban *caesari Theotonicorum* és *imperatores Romanorum* néven említik, a keleti császár birodalma és lakói *Graeci* néven tűnnek fel, noha a bizánci uralkodó önnevezése *basileus, autokrator* etc. *Romaion* (TREITINGER 1956: 262) és a görög császár megjelölés kifejezetten sértő volt (BRÉHIER 2003: 58–9). A jól elváló megkülönböztetés valójában akkor lenne használható érv, ha a Margit-legenda szerzőjének a szóhasználatát ismernénk. Tudta-e egyáltalában a legenda szerzője, hogy a keleti vagy a nyugati császár leányáról van szó?

Persze egy nyugati császárlány esetében a lehetőségek szűkre szabottak, és ez önmagában is alig leküzdhető akadályt jelent, ha Imre herceg számára ott keresünk feleséget. Istvánnal és Imrével rokon szász dinasztia tagjáról nem lehetett szó, mert nincs szóba jöhető leány, és a dinasztia 1024-ben István gyermektelen sógorával, II. Henrik császárral kihalt. HOLLER LÁSZLÓ a száli frank-háznál vélt megoldást találni. Feltételezte, hogy az egyetlen szóba jöhető hercegnő, II. Konrád császár Matild nevű leánya lett volna Imre felesége. Matild az 1025. év második felében született, és az 1034. év kezdetén mint I. Henrik francia király menyasszonya halt meg. (WOLFRAM 2000: 55, 259). Nagy merészség feltételezni, hogy Matild Imre herceg felesége volt, mert 1. forrás nem támasztja alá, 2. mindössze 5 éves volt, illetve 3. eljegyzése esetében sem tételezhető fel, hogy Magyarországra jött volna, mert néhány évvel később, idősebben is csak eljegyezte a francia király. A birodalomban maradt, ahol 1034-ben meghalt, és Wormsban temették el. 1033-ban I. Henrikkel politikai eljegyzés jött létre (WOLFRAM 2000: 259, 262). A házasság a gyer-